

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
The Journal of International Social Sciences
Cilt: 31, Sayı: 1, Sayfa: 541-551, OCAK – 2021
Makale Gönderme Tarihi: 24.09.2020 Kabul Tarihi: 02.10.2020

17. YÜZYILIN SONLARINDA KONYA'DA BAKIR PARA (MANKUR) KULLANIMI VE TEDAVÜLDEN KALDIRILMASIYLA ORTAYA ÇIKAN PROBLEMLER (1688-1691)*

*The Problems That Arose As A Result of The Use of Copper Coin (Mankur) in Konya At
The End of The 17th Century And Its Removal From Circulation (1688-1691)*

Sevda DANIK¹

Enver ÇAKAR²

ÖZ

Günlük alışverişlerde düşük fiyatlı maddeleri alırken akçenin çok yüksek kalması, Osmanlılarda eskiden beri ufaklık olarak bakır sikkelerin piyasaya sürülmesine neden olmuştur. Mankur olarak adlandırılan bu sikkeler için resmi vesikalarda “pul”, “mangur”, “mangır”, “fels” ve “fülus” isimleri de kullanılmıştır.

1688 yılında darp edilen ve 1691’de tedavülden kaldırılan mankur, ilk Osmanlı bakır sikkelerinden farklı bir özellik taşımaktadır. Bu dönemde darp edilen mankur ufak para ihtiyacı için değil, para ihtiyacı için darp edilmiştir. Önceleri iki mankur bir akçeye rayiç sayılırken, halkın fazla itibar göstermesi üzerine bir mankur bir akçeye rayiç sayılmıştır. Yani değersiz bir maden olan bakır ile değerli bir maden olan gümüş eş değer kabul edilmiştir. Bu durum herkesin alışverişini gümüş para ile yapmak istemesine ve mankurun itibardan düşmesine sebep olmuştur. Mankur büyük problemlere sebep olunca yoğun kalpazanlık faaliyetleri gerekçe gösterilerek tedavülden kaldırılmıştır.

Bu çalışmada, 1683 Viyana mağlubiyetinden sonra Avusturya, Lehistan, Venedik ve Rusya’dan oluşan “Kutsal İttifak” devletleri ile savaşmak zorunda kalan Osmanlı Devleti’nin para yokluğuna bir çare bulmak için 1688’de başvurduğu tedbirlerden biri olan mankur (bakır para) darbı ve Konya’da kullanımı incelenmiş; mankur darbının nedenleri, tedavülü ve tedavülden kaldırılması ile Konya’da kullanımı ve sebep olduğu olaylar üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mankur, Bakır para, Konya, Kalpazanlık

ABSTRACT

The fact that akçe (mite) had a high value when people were buying low priced goods during their daily shopping caused the introduction of copper coins to the market which were known as ufaklık (little value money) by the Ottomans. These coins which were known as mankur were also called “pul”, “mangur”, “mangır”, “fels”, and “fülus”.

Mankur which was minted in 1688 and demonetized in 1691 has a different characteristic from the first Ottoman copper coins. The mankur minted in this era was not minted for buying little valued goods but for normal needs for money. At first, two mankurs were equal to one akçe (mite), but when it became popular later on one mankur became equal to one akçe. That is to say, the less value copper had gained value and became equal to a more valued silver coin. This situation caused everybody to do their shopping with silver coins and

* Bu makale, Orta Anadolu’da Para ve Fiyatlar (1688-1760) adlı doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Doktorant, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, sdanik@firat.edu.tr; <https://orcid.org/0000-0003-2705-6250>

² Prof. Dr., Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü, ecakar23@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-2601-2013>

this caused the copper coin to lose value. When Mankur caused big problems, it was demonetized by reason of forgery.

In this study, the minting of mankur (copper coin) and its usage in Konya has been examined when the Ottomans had to fight against the “Holly Alliance” states which were made up of Austria, Poland, Venice, and Russia after the defeat of Vienna in 1683. During this time, the Ottomans had minted mankur in order to find a solution for the problem of money scarcity in 1688; and the reasons for minting mankur, its circulation and demonetization, and its usage in Konya are dwelled on together with the outcomes that it had caused.

Keywords: Mankur, Copper coins, Konya, Forgery

Giriş

Osmanlı Devleti, 1683 yılında yaşanan İkinci Viyana Kuşatması mağlubiyetinin ardından Avusturya, Lehistan, Venedik ve Rusya'nın oluşturduğu Kutsal İttifak devletleri ile 1699 yılında yapılan Karlofça Antlaşması'na kadar savaşmıştır³. Bu dönem Osmanlı Devleti için bir hayli zor geçmiş, bir yandan savaşların sebep olduğu askeri ve sosyal meselelerle uğraşılırken bir yandan da ciddi manada para yokluğu yaşanmıştır. 1687 yılında Avusturya cephesinde savaşan askerler maaşlarını alamadıkları bahanesiyle isyan çıkarmış ve bu isyan sonucu IV. Mehmed tahttan indirilerek⁴, yerine II. Süleyman padişah yapılmıştır (8 Kasım 1687)⁵. Uzun süren seferler, cülûs bahşişi ve zamanında ödenmemiş maaşlar sebebiyle hazinede para kalmayınca, yeni kaynaklar bulmak için pek çok yola başvurulmuştur. Bu bağlamda, öncelikle Enderun, kiler ve has ahırdan altın, gümüş, kılıç, bıçak türünden ne varsa sikke kesilmesi için darphaneye gönderilmiştir⁶. 1686/1687 yılında önce ulemadan “*imdadiyye akçesi*” adıyla bir miktar para toplanmak istenmiş, ancak başarılı olunamayınca İstanbul'daki zengin faizcilerden mallarının miktarı tahmin edilerek zorla akçe tahsil edilmiştir. Bu da kâfi gelmeyince bu kez varlıklı kimselerden rızasıyla olsun veya olmasın bir miktar “*imdadiyye akçesi*” toplanmış, 1688 yılında ise bu verginin bütün memleketten alınmasına karar verilmiştir⁷. Bunlardan başka, akçe ayarlanmış, 1 dirhem gümüşten 12,5 adet yerine 17 adet darp edilmiştir⁸ ve yine 1688 yılında çıkarılan bir fermanla cizye eskiden olduğu gibi *esnâf-ı selâse* itibarıyla toplanmaya başlanmıştır⁹. Ayrıca 55 yük akçe ile duhan gümrüğü kurulmuş¹⁰, meyhaneler yeniden açılarak yasaklanan *hamr eminliği* tekrar faaliyete konulmuş¹¹ ve

³ İkinci Viyana Kuşatması ve sonuçları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 5. Baskı, c. III/I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s. 434-460; Kemal Çiçek, “II. Viyana Kuşatması ve Avrupa'dan Dönüş (1683-1703), *Türkler*, c. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 750.

⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. III/I, s. 460-472, 488.

⁵ Ziya Nur Aksun, *Osmanlı Tarihi: Osmanlı Devleti'nin Tahlili, Tenkidli Siyasi Tarihi*, c. 2, Ötügen Neşriyat A. Ş., İstanbul, 1994, s. 253.

⁶ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca. 1106/1654-7 Şubat 1695)*, (Hazırlayan: Nazire Karaçay Türkal), (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2012, s. 1103; Halil Sahillioğlu, *Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi 1640-1740*, Doçentlik Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1965, s. 75.

⁷ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Zeyl-i Fezleke*, s. 1058-1059, 1103.

⁸ Halil Sahillioğlu, *Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi*, s. 75-76.

⁹ Ahmet Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1985, s. 138.

¹⁰ *Şem'dânizâde Fındıklılı Süleyman Efendi'nin Mür'î't-tevârih Adlı Eserinin (180B-345A) Tahlil ve Tenkidi Metni*, (Hazırlayan: Mustafa Öksüz), (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2009, s. 249; Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizâde İsmail Asım Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli I (1071-1114/1660-1703)*, (Hazırlayanlar: Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır vd.), Klasik Yayınları, İstanbul, 2013, s. 347-348.

¹¹ Abdülkadir Özcan, “Süleyman II”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 38, İstanbul, 2010, s. 77.

17. Yüzyılın Sonlarında Konya'da Bakır Para (Mankur) Kullanımı ve Tedavülden Kaldırılmasıyla Ortaya Çıkan Problemler (1688-1691)

Temmuz/Ağustos 1688 tarihinde her bir vukiyye halis bakırdan 800 mankur kat' ve ikisi bir akçeye rayiç olmak üzere ferman çıkarılmıştır¹².

13 Eylül 1688 tarihinde, biri yarım dirhem (1,603 gram) ağırlığında ve ikisi bir akçe kıymetinde olmak üzere mankur darbına başlanmıştır. Piyasa bu rayici çok makul karşılamış olacak ki, halk arasında artık eskisi gibi pâre ve akçeye itibar edilmeyip, bütün alışverişlerde mankur kullanılmıştır¹³.

Mankur darbi için, aslen Frenk olup, Müslüman olan, tabiplik ve cevher satıcılığı konusunda uzmanlığı bulunan Sahib-i Ayar Mustafa'ya¹⁴ 60.000 akçe ile aletlerin yapılmasında kullanılmak üzere 8 kantar bakır, 6 kantar Frenk çeliği, 8 kantar yerli çelik ve 30 adet demir yumurta verilmiştir. İmalata Saray-ı Cedid bahçesindeki darphanede başlanmıştır. Fakat saray mahzenlerindeki bakır mevcudu darphaneleri ancak Ocak/Şubat 1690 tarihine kadar çalıştırmaya yeterli gelmiş, bu tarihten itibaren ise stokların tükenmesi sebebiyle¹⁵ İstanbul, Anadolu ve Rumeli taraflarından külçe, lukat (bakırcıların kırıntı bakırı), yeni yapılmış veya hurda bakır kap-kacak satın alınmaya başlanmıştır¹⁶.

Esasen bakır, hem para darbi hem de top dökümü için gerekli bir hammadde olmakla birlikte Osmanlı Devleti, içinde bulunduğu bu buhranlı savaş yıllarında saray mahzenlerinde mevcut bulunan bakır stoklarını daha ziyade para darbına tahsis etmiştir¹⁷.

Resim-1: Mankur (Mangır), II. Süleyman, (M. 1688), 1,9 gram, 19 mm¹⁸

Mankurun ikisinin bir akçeye geçmesi halk arasında o kadar şöhret bulmuştur ki, pâreye akçeye bakılmayıp, herkes mankur ile alışveriş etmeye başlamış, devlet yöneticileri "fursatdır" diyerek, birinin bir akçeye rayiç olmasına karar vermiştir¹⁹. Ancak bir vukiyye bakırdan 800 mankur darp olunmakla, bir vukiyye bakırı 800 akçeye almak tüccarı memnun etmemiş ve bu uygulama

¹² Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât Tahlil ve Metin*, s. 298; Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizâde İsmâil Asım Efendi, *Târih-i Râşid ve Zeyli I*, s. 347.

¹³ Halil Sahillioğlu, *Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi*, s. 76; Mübahat S. Kütükoğlu mankurun basım tarihini 1687 olarak vermiştir. Bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2018, s. 334.

¹⁴ *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)*, (Yayına Hazırlayan: Abdülkadir Özcan), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000, s. 32.

¹⁵ Halil Sahillioğlu, *Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi*, s. 78, 81

¹⁶ Halil Sahillioğlu, *Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi*, s. 79; 1688/1689 yılında mankur darbi için Enderun'da bulunan bakır mahzeninden 1000 kantar bakır Darphane-i Amire'ye gönderilmiştir. BOA, *A.DVNS. MHM. d. 98*, vrk. 42, s. 80, b. 244; Yine bu tarihte Enderun hazinesinden verilen bakır dışında her vukiyyesi 80'er akçeye olmak üzere 1000 kantar bakır satın alınması emredilmiştir. BOA, *AE.SSÜL. II. nr. 18*, vrk. 1803, s. 1, b. 1.

¹⁷ Halil Sahillioğlu, *Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi*, s. 79-80.

¹⁸ <http://colnect.com/tr/coins> Erişim Tarihi: 21 Ağustos 2019.

¹⁹ Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Zeyli-i Fezleke*, s. 1200.

günden güne mankurun itibardan düşmesine sebep olmuştur²⁰. Bundan dolayı, devlet de dahil olmak üzere, herkes borcunu mankurla ödemek, alacağını altın veya gümüş para ile tahsil etmek istiyordu. Tüccar mankur kabul etmek istemiyor, buna mecbur tutulunca da şehre mal getirmekten kaçınıyordu²¹. Bu dönemde koyun etinin vukiyyesi 40 mankura, pirincin kilesi 200 mankura çıkmıştır; diğer yiyecek ve giyecek fiyatları da buna kıyas ile aşırı derecede yükselmiştir. Yoksullar çoğalmış, şikâyetler ise dikkate alınmamıştır²². Mankur tedavülde olduğu sıralarda devlet narh vermekten de kaçınmıştır²³.

Mankurun maden kıymeti ile itibari kıymeti arasındaki farkın büyüklüğü yoğun bir kalpazanlık faaliyetine yol açmıştır²⁴. Bakır mankurun, gümüş akçe fiyatına geçtiği bu dönemde kalp para basıp piyasaya sürmenin kazancı, çağına göre her türlü ölçünün üstünde idi. Bu nedenle Rumeli taraflarında çok büyük bir kalpazanlık faaliyeti başlamıştır. Dış ülkeler de bu manzaraya seyirci kalmayarak Avrupa'da gizli yerlerde mankur basmışlar ve gemiler dolusu piyasaya sürmüşlerdir²⁵.

Trakya ve Arnavutluk'da birçok kasaba ve köy sahte mankur imâlâthaneleri haline gelmiştir. Kalpazanlık faaliyetinin en yoğun olduğu yer ise Selanik'ti. Selanıkliler yalnız civar bölgeler için değil, aynı zamanda İzmir'deki ortakları vasıtası ile Anadolu için de kalp mankur darp etmiş ve bu hususta yabancı tüccarlardan da istifade etmişlerdir. Yabancı tüccarlar ise kendi memleketlerinde imâl ettikleri sahte mankuruları Anadolu'ya sürmeye çalışmışlardır²⁶.

²⁰ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât Tahsil ve Metin*, s. 307; Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizâde İsmail Asım Efendi, *Târih-i Râşid ve Zeyli I*, s. 353; *Şem'dânîzâde Fındıklılı Süleyman Efendi'nin Mür'i't-tevârih Adlı Eserinin (180B-345A) Tahsil ve Tenkidi Memi*, s. 244. Bir vukiyye ağırlığındaki mankurun değeri 800 akçe olunca bir vukiyye bakır için akçedeki gümüş miktarı esas olarak alınırsa 47 dirhem gümüş ödenmiş olur. Oysa serbest piyasada 1 vukiyye bakırdan mamul eşya bu karar sırasında işçilik dahil 150 akçeye kadar çıkıyordu. Darphanede mankurun darbi için yapılan satın alımlarda 1 vukiyye bakıra 94 ile 135 akçe arasında bir fiyat ödeniyordu. Bu durum piyasada huzursuzluğa neden olmuştur. Halil Sahillioğlu, *Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi*, s. 77.

²¹ Halil Sahillioğlu, *Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi*, s. 85.

²² Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât Tahsil ve Metin*, s. 388; Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, *Târih-i Râşid ve Zeyli I*, s. 402.

²³ "Merhûm sadr-ı sâbık Fâzıl Mustafâ Paşa me'külâta narh olmaz dimekle, muhtekir tâ'ifesi dibelik fir'avn olup, fırsat buldılar diledikleri gibi bir akçalık şeyi beş on akçaya samaya fukarânın ciğercigin dağlamaya başladılar. Meselâ lahm kıyye yarım guruşa, otuz dirhem itmek bir akçaya, ol dahi siyâh balçıga benzer, bir kile pirinç üç guruşa, buğday dahi ana göre gemiler hod ağzına berâber tolu sâ'ir me'külât u meşrûbât, elbise-i mütevenni'ât bâhâda ve böyle ziyâde el iyâzen billâh birkaç zamân dahi böyle gideydi halk terk-i vatan idüp, memâlik-i Osmâniye'nün harâblığı mukarrer idi". Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Zeyli-i Fezleke*, s. 1391.

²⁴ Halil Sahillioğlu, *Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi*, s. 85; 1690/1691 tarihli bir fermenda; Kuleli Köyü menzilcisi Hacı Mustafa, geçmiş senelerde köy ahalisinden menzil için aldığı mankurulardan 100.000 miktarının kalp olduğunu ve menzil harcına zorluk çektiğinden darphanede değiştirmek için izin istemiş ve değiştirmesi için ferman verilmiştir. BOA, A.DVNS. MHM. d. 102, vrk. 14, s. 26, b. 95. 100.000 miktarı kalp mankur, kalpazanlık faaliyetlerinin çok büyük olduğunu göstermektedir.

²⁵ Halil Sahillioğlu, "Osmanlı Para Tarihinde Dünya Para ve Maden Hareketinin Yeri (1300-1750)", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Gelişme Dergisi: 1978 Özel Sayısı*, Ankara, 1978, s. 19.

²⁶ Halil Sahillioğlu, *Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi*, s. 86; 1689 yılında Görice Kazası'na bağlı İskubul Köyü ahalisinin taklit kalp mankur kat' ettikleri ve Selanik ile havalisine yadıkları bildirildiğinden, bu kimselerin yakalanıp ordu-yu hümayuna gönderilmeleri emredilmiştir. BOA, A.DVNS. MHM. d. 98, vrk. 124, s. 244, b. 898; 1689/1690 tarihli bir fermenda İstanbul'da kat' olunan mankura dikkat edilmesi; müstemin taifesinin önceden beri sikke kat'ı hususundaki ihtilâli bilindiğinden, İzmir İskelesi'ne gelen müstemin gemilerine gizlenip, araştırılması ve kayıtsızlık gösterilmemesi emredilmiştir. Reşat Çelik, *99 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (1-90)*, (Bitlis Eren Üniversitesi/Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bitlis, 2015, s. 211-212; 1689/1690 tarihli bir fermenda; Fransız Devleti gemisine, Selanik'de sakin Müslüman tüccardan önceden sınanmış ortaklarına ulaştırmak üzere yüklenmiş nadiren sahil sikke ve ekserisi mağşuş birkaç kese mankur olduğu tespit edilmiştir. Mehmet Ali Tan, *99 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (91-180)*, (Bitlis Eren Üniversitesi/Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bitlis, 2015, s. 124.

Devlet kalp mankur bulunan kimsenin, eğer bu işi bilinçli olarak yapmıyorsa mankurunu eritip bakırını narh fiyatına kendisine veriyor, ancak bilinçli olarak kalp mankur darp ediyorsa onu cezalandırıyordu²⁷.

II. Süleyman’ın vefatının ardından 23 Haziran 1691 tarihinde tahta çıkan II. Ahmed²⁸ mankuru tedavülden kaldırmıştır. Sebep olarak aralarına karışan sahte mankurların çokluğu ileri sürülmüştür. Darphane bu tarihten mankurun tamamen kaldırıldığı 9 Kasım 1691 tarihine kadar çok miktarda yasaklanmış mankur darp etmiştir²⁹. Darp ve tedavülü yasaklanan mankurun bakır fiyatına Tophane’ye satılmasına³⁰ 1695/1696 yılına kadar devam edilmiştir³¹. Darphanede sahib-i ayar olan Tabib Mustafa 25 Eylül 1691 tarihinde önce Edirne’de habs edilmiş, bir süre sonra da malları müsadere edilerek idam edilmiştir³².

1. Konya’da Mankurun Kullanım Alanları

Konya’da mankurun 1691’de yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu tarihte bazı mülk satışları bazen mankur bazen de guruş ile birlikte mankurla yapılmıştır. Mesela Konya’da el-Hac Cemal Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Turac’ın oğlu Mehmed’in vasisi İsmail Bey, Mehmed’in mülkü olan iki tabhane ve bir avludan oluşan evini, Mehmed’in nafakası için Monla Osman’a 5 Mayıs 1691 tarihinde o günkü rayiç ile (râyiç-i fi'l vakt) 1800 mankura satmıştır³³. 3 Temmuz 1691 tarihinde Konya’da Aksente Mahallesi sakinlerinden Seyyid Osman ibni Seyyid Mahmud bir sofa, bir tabhane, bir oda, avlu ve ağaçları müstemil evini Mehmed’e nısfı guruş ve nısfı mankur olmak üzere 25 guruşa satmıştır³⁴. 11 Aralık 1691 tarihinde Abdurrahman bin Ali, Beykadi Mahallesi’nde bulunan bir tabhane, bir sofa, bir oda, bir yazlık, bir ahır ve avludan oluşan evini Mehmed bin Veli’ye 15 guruşu, 120’si 1 guruşa mahsup mankur ve 25 guruşu ak akçe olmak üzere 40 guruş ile kilesi na-malûm bir mikdar buğdaya satmıştır³⁵.

²⁷ 1690/1691 yılında gönderilen fermanlarda; Avlonya, Delvine; Selanik, Yenişehir Fenar, Tırhala, Edirne, Filibe, Sofya, Tatarpazarı, Avlonya, Delvine, Ohri, İlbasan, İskenderiye, Prizrin, Dukakin, Horpeşte, Başlıh, Pirsebe, Görince, Manastır, Karadağ, Gelibolu, Rodosçuk, Çardak, Silivri, Bandırma, Mihaliç, Mudanya, İznikmid, Kavak, Yanya ve Mora taraflarında Darphane-i Amire’de darp edilen mankur sikkelerini taklit ederek türlü türlü sikkeler darp edildiği, bundan böyle bu tür sikkelerin rayiç olmaması için halka ilan edilmesi, elinde bu türden sikkeler bulunanlar tek başlarına kendi kârları için bunları toplamış veya darp ettirmişler ise mankurun eritilip bakırın kendilerine verilmesini, ancak kâr için toplamış veya darp ettirmiş iseler mankurun eritilip bakırın kendilerine verildikten sonra cezalandırılmaları emredilmiştir. BOA, A.DVNS. MHM. d. 100, vrk. 37, s. 71, b. 268; BOA, A.DVNS. MHM. d. 100, vrk. 58, s. 113, b. 429; BOA, A.DVNS. MHM. d. 100, vrk. 60, s. 116, b. 443; Reşat Çelik, *99 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (1-90)*, s. 219-220.

²⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.III/I, s. 533.

²⁹ Halil Sahillioğlu, *Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi*, s. 81

³⁰ *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 22.

³¹ Halil Sahillioğlu, *Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi 1640-1740*, s. 89; “Bir sene sonra dânesi bir akçeye nizâm virilmekle elinde mankur bulunan menfa’at idi. Lâkin giderek “bir vukıyye bakır sekizyüz akçeye alınur mu? Hind’e ve Yemen’e ve Frenkistan’a gitmez” deyüp on pârelik eşyâ alacak olsa “mankur virürsen yirmi pâre üzerine virürüm” deyü nizâ’lar peydâ olmağla yasağ olundu. Lâkin elinde bulunanlar sahan ve tencere yaptı”, Şem’dânîzâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Şem’dânîzâde Fındıklılı Süleyman Efendi’nin Mür’i’t-tevârîh Adlı Eserinin (180B-345A) Tahlil ve Tenkidi Metni*, s. 244.

³² *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 32; Halil Sahillioğlu, *Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi*, s. 84.

³³ *Konya Ş. S. nr. 36*, vrk. 60, s. 2, b. 2.

³⁴ *Konya Ş. S. nr. 36*, vrk. 36, s. 1, b. 3.

³⁵ *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 103, s. 92, b. 3; Ev satışları ile ilgili diğer örnekler için bkz. *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 65, s. 168, b. 1; *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 96, s. 106, b. ; *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 101, s. 96, b. 3; *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 113, s. 73, b. 1; *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 121, s. 56, b. 3; *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 124, s. 50, b. 2; *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 126, s. 46, b. 2; *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 130, s. 39, b. 3; *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 136, s. 27, b. 2; *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 140, s. 19, b. 1; *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 141, s. 17, b. 4; *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 144, s. 13, b. 2; *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 144, s. 13, b. 3; *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 115, s. 69, b. 2.

Konya'da tarla, bağ-bahçe ve dükkân gibi mülklerin satışında da mankur kullanılmıştır. 25 Temmuz 1691 tarihinde Esenli Mahallesi sakinlerinden Fatma binti Mehmed bir oda, bir harabe oda arsası ve ağaçları müstemil olan bir tahta³⁶ ve bir hark bağımlı Seyyid Ahmed'e 19 guruşluk mankura satmıştır³⁷. 8 Kasım 1691 tarihinde Akbaş Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Mehmed bin el-Hac İbrahim'in oğulları Yunus ve Mehmed ile Saime'nin vasileri olan valideleri Ayşe binti Süleyman dört dönüm tarlalarını zarûret-i nafakaları için Seyyid Sinan Çelebi'ye 4 guruşluk ak akçe ve dört guruşluk mankur olmak üzere 8 guruşa satmıştır³⁸. Mehmed bin Mustafa, iki dönüm harabe mülk bağ yerini bir müsta'mel mor çuka feraceye o günkü rayiç ile 3000 mankura el-Hac Mustafa Beşe'ye satmıştır³⁹. 30 Ekim 1691 tarihinde Durak Fakih Mahallesi sakinlerinden olup, bundan önce vefat eden Mustafa Beşe ibni Mehmed'in çocukları kendilerine miras kalan dükkânı 2040 mankura Mehmed Çelebi'ye satmışlardır⁴⁰.

Zemini vakfa ait mülklerin kira ve satışlarında da mankur kullanılmıştır. Mesela 28 Temmuz 1691 tarihinde el-Hac İmil Mahallesi'nde sakin Mehmed Çelebi ibni el-Hac Mehmed zemininin Çarşamba Mescidine senede 16 akçe kirası olan dükkânını İsmail bin Mustafa'ya 20 guruş olmak üzere 2400 mankura satmıştır⁴¹.

Bazı vârislere diğer paraların yanı sıra mankurun da miras kaldığı görülmektedir. Mesela 29 Kasım 1691'de Konya'da Gökteş Mahallesi sakinlerinden olup, İstanbul'da vefat eden Ayka Ahmed'in 22,5 guruşluk muhalefâtından varisleri Ümmedullah ve Ayşe 5 guruş ak akçe ve 160'ı 1 guruşa mahsup olmak üzere 5 guruşluk mankur almışlardır⁴².

Nafaka tayinlerinde de mankur kullanılmıştır. Mesela eşinden boşanan Fatma binti Budak, sagir oğlu Mustafa için babası malından nafaka talebinde bulunmuştur. Mahkeme 9 Temmuz 1691 tarihinde Mustafa'ya o günkü rayiç ile günlük 3'er mankur nafaka tayin etmiştir⁴³. 12 Ocak 1691 tarihinde Konya'da Kürkçü Hamamı kapısı önünde hamam nazırı olan Döndü Hatun tarafından bulunan küçük bir çocuğun, terbiye etmek ve emzirmek için Şükran Mahallesi sakinlerinden Alimşah binti Mehmed adlı hatuna teslim edilmesine ve nafakası Beytü'l-Mâl'dan verilmek üzere çocuğa günlük 5'er mankur tayin edilmesine karar verilmiştir⁴⁴. Kaçan ve bulunan bazı köle ve hayvanlara da mankur ile nafaka veya alef baha tayin edilmiştir. Mesela 25 Nisan 1691 tarihinde Konya'da Beytü'l-Mâl Emimi olan İsmail Çelebi ibni Mahmud tarafından bulunan Manus Kirekur veledi

³⁶ Konya'da bağ satışlarında tahta, erkek, püšte ve evlek gibi ölçü birimleri kullanılıyordu. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ruhi Özcan, *17. Yüzyılda Konya'da Mülk Satışları ve Fiyatlar (1640-1665)*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Konya, 1993, s. 68-70.

³⁷ *Konya Ş. S. nr. 36*, vrk. 30, s. 2, b. 3.

³⁸ *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 116, s. 66, b. 3.

³⁹ *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 115, s. 68, b. 1; Bağ-bahçe ve tarla satışları ile ilgili diğer örnekler için bkz. *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 107, s. 85, b. 2; *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 118, s. 63, b. 3; *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 109, s. 80, b. 2; *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 109, s. 81, b. 1; *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 139, s. 20, b. 2; *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 141, s. 17, b. 2; *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 66, s. 1, b. 3.

⁴⁰ *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 120, s. 59, b. 2.

⁴¹ *Konya Ş. S. nr. 36*, vrk. 26, s. 1, b. 2; Diğer örnekler için bkz. *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 104, s. 90, b. 2; *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 116, s. 67, b. 3; *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 119, s. 60, b. 3; *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 125, s. 48, b. 3.

⁴² *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 110, s. 78, b. 1; Miras ile ilgili diğer örnekler için bkz. *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 119, s. 60, b. 1; *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 140, s. 18, b. 3; *Konya Ş. S. nr. 38*, vrk. 120, s. 61, b. 1; *Konya Ş. S. nr. 38*, vrk. 72, s. 157, b. 1; *Konya Ş. S. nr. 38*, vrk. 56, s. 188, b. 2.

⁴³ *Konya Ş. S. nr. 36*, vrk. 34, s. 1, b. 2; Diğer örnekler için bkz. *Konya Ş. S. nr. 36*, vrk. 53, s. 1, b. 4; *Konya Ş. S. nr. 36*, vrk. 72, s. 1, b. 2; *Konya Ş. S. nr. 36*, vrk. 73, s. 2, b. 3; *Konya Ş. S. nr. 36*, vrk. 126, s. 1, b. 3; *Konya Ş. S. nr. 37*, vrk. 140, s. 19, b. 2.

⁴⁴ *Konya Ş. S. nr. 36*, vrk. 124, s. 2, b. 2.

Abdullah adlı bir Acem kölesi sahibinin mülkünden firar ettiğini mahkemede kabul etmiştir. Mahkeme adı geçen köleye, kölenin sahibi üzerine günlük 20'şer mankur nafaka tayin etmiştir⁴⁵.

27 Ekim 1691 tarihinde bir yaralama olayında İvaz bin Abdullah adlı kölenin, Mustafa bin Mahmud'u sol omzundan bıçakla darp ve mecrûh ettiği ispat edilmiş ve yaralama davası nedeniyle kölenin sahibi tarafından Mustafa'ya 5 guruşluk ak akçe ile 900 mankur verilmiştir⁴⁶.

2. Konya'da Mankurun Tedavülden Kaldırılmasıyla Ortaya Çıkan Problemler

Değersiz bir maden olan bakıra itibari değer verilmiş ve değerli bir maden olan gümüş ile eşdeğer tutulmuştur. Devlet mankuru tedavülden kaldırdığı zaman mankur tekrar hurda bakır fiyatına düşeceğinden borçlu olan taraf, borcunu mankurla ödemek istiyor, ancak alacaklı mankur kabul etmek istemiyordu. Mesela 1691 tarihli bir belgede, Konya'da Zincirlikapı Mahallesi sakinlerinden olan el-Hac Abdurrahman 1,5 sene önce Monla Abdurrahman'a 74 esedi guruş ve 1 rub'luk sarı sahtiyani ak akçeye sattığını iddia etmiştir. Ancak Monla Abdurrahman 74 guruş ve 1 rub'luk mankur borcu olduğunu söylemiştir. Şahitler ise 1,5 sene önce el-Hac Abdurrahman 74 esedi guruş ve birer rub'luk sarı sahtiyani Monla Abdurrahman'a tamamı ak akçe olmak üzere satmıştır deyince, mahkeme borcun ak akçe olarak ödenmesine karar vermiştir⁴⁷. 1691'de Konya'da Çiftenerdiban Mahallesi sakinlerinden el-Hac Süleyman Bey mahkemeye müracaat ederek, bir sene önce Süleyman Çelebi'ye bir res kır iğdiş bargirini (beygir) bedeli ak akçe olmak üzere 13,5 esedi guruşa sattığını söylemiştir, ancak Süleyman Çelebi borcunu mankurla ödemek istemiştir. Şahitlerin Süleyman Bey'in bargiri ak akçe hesabı üzere sattığını beyan etmeleri üzerine, mahkeme Süleyman Çelebi'nin borcunu ak akçe ile ödemesine karar vermiştir⁴⁸.

Konya Kazası'na bağlı Beşire Karyesi sakinlerinden Bayram bin Mustafa, Hasan Çelebi ile kâr ve zarar aynı oranda olmak üzere ortak olmuşlardır. Bayram bin Mustafa kendi malı ile, mankur rayiç iken her bir koyun ve keçi birer guruş ak akçe ve birer lipur⁴⁹ mankur ile, 99 adet koyun ve keçi satın alıp, Hasan Çelebi'ye teslim etmiştir. Hasan Çelebi ise kasap dükkânında her birini kesip, etini, derisini vs. satmıştır. Hesap gördüklerinde Hasan Çelebi 99 adet koyun ve keçiden ancak 25 guruşluk ak akçe olup, gerisi mankurdur, diyerek Bayram bin Mustafa'ya 25 guruşdan fazlasını mankur vermiştir. Ancak Bayram bin Mustafa mankuru almak istememiş ve mahkemeye başvurmuştur. Mahkemede şahitler Hasan Çelebi'nin 99 adet koyun ve keçinin kıymetinden 25 guruşluk ak akçe ve geri kalan kısmını mankur olarak Bayram bin Mustafa'ya verdiğini, onun dahi kabul ettiğini söyleyince, Bayram bin Mustafa davasından men edilmiştir⁵⁰.

Konya'da Aklan Mahallesi sakinlerinden Ahmed Bey, kasap dükkânını ve hamam giysisini Mehmed bin Osman'a 70 guruşa satmıştır. Mehmed bin Osman satın aldığı kasap dükkânını bir seneliği 3 guruşa tekrar Ahmed Bey'e kiralamış ve kıymetini borcuna takas edip, 67 guruşluk mankuru borcu için Ahmed Bey'e vermiştir. Ancak mankur kâsid (geçmez) olunca Ahmed Bey rayiç akçe almak talebiyle mahkemeye başvurmuştur. Mehmed bin Osman ise mahkemede mankur rayiç

⁴⁵ Konya Ş. S. nr. 36, vrk. 66, s. 1, b. 1; Diğer örnekler için bkz. Konya Ş. S. nr. 36, vrk. 33, s. 1, b.1; Konya Ş. S. nr. 36, vrk. 40, s. 1, b. 3; Konya Ş. S. nr. 36, vrk. 64, s. 1, b. 3; Konya Ş. S. nr. 36, vrk. 33, s. 1, b.1; Konya Ş. S. nr. 36, vrk. 40, s. 1, b. 3; Konya Ş. S. nr. 37, vrk. 109, s. 80, b. 3.

⁴⁶ Konya Ş. S. nr. 37, vrk. 121, s. 56, b. 1.

⁴⁷ Konya Ş. S. nr. 37, vrk. 126, s. 47, b. 1; Konya Ş. S. nr. 37, vrk. 127, s. 45, b. 2.

⁴⁸ Konya Ş. S. nr. 37, vrk. 143, s. 14, b. 1.

⁴⁹ Lipur'un Hollanda parası olduğu tahmin edilmektedir. Halil Sahillioğlu, *Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi*, s. 53; 1131 (1718/1719) tarihinde yayınlanan rayiç listesinde 2 dirhem gelen Lipur-u Kebir 24 akçe, 1 dirhem gelen Lipur-u Sagir 10 akçeye rayiçti. BOA, A.DVNS. MHM. d. 129, vrk. 74, s. 144, b. 533.

⁵⁰ Konya Ş. S. nr. 37, vrk. 84, s. 130, b. 2.

iken borcunu verdiğini, borcunu verdikten sonra mankurun tedavülden kalktığını söylediğinden, mahkeme Ahmed Bey'i davasından men etmiştir⁵¹.

Halkın elinde mankur olmasına rağmen, esnaf ödemenin tamamen mankurla yapılmasını kabul etmiyor, en azından bir kısmının ak akçe ile ödenmesini istiyordu. Mesela 1691'de Seyyid Hüseyin Çelebi, Kasap Mustafa Beşe'nin dükkânından et satın almış ve karşılığında mankur vermek istediğinde Mustafa Beşe "bazısını ak akçe alurum diyüb ben mankurdan gayri akçem yokdur didiğim için bana sen emir misin puşt kâfir deyu şetm eyledi" diyerek, mahkemeye başvurmuştur⁵².

Konya'da el-Hac İmil Mahallesi sakinlerinden Ümmi Hatun kızının malından işletmesi için Ali Efendi'ye 120'si 1 guruşa mahsup olmak üzere 20 guruş ile 3 guruşluk mankur vermiştir. Ali Efendi 23 guruşu, mankur halk arasında itibarı kalmadıktan sonra teslim etmiş, kullanmak mümkün olmadığından, Ümmi Hatun halk arasında rağbet gören bir para almayı talep etmiştir. Ancak Ali Efendi cevabında Şeyh Seyyid Mehmed Efendi'nin Ümmi Hatun'dan 20 guruşluk mankur alıp kendisine teslim ettiğini, kendisinin ise mankur halk arasında rağbet görüyor iken, 20 guruşu ve 3 guruşluk mankur faiz (kâr-ırbh) olmak üzere Şeyh Seyyid Mehmed Efendi'ye teslim ettiğini söyleyince Ümmi Hatun davasından men edilmiştir⁵³.

Mankur tedavüle ilk çıktığında 240 mankur 1 guruşa (2 mankur 1 akçe) rayiç sayılmış, sonra 120 mankur 1 guruşa (1 mankur 1 akçe) rayiç sayılmıştı. Ancak mankurun tamamen kaldırıldığı 9 Kasım 1691 tarihinden itibaren, resmiyette 160 mankur 1 guruşa rayiç iken, mankurun diğer paralar karşısındaki değeri bakır fiyatına düştüğünden, mankurun rayici çok değişmiş, 1 guruş 361 mankura kadar çıkmıştır. 1691 tarihli bir belgede Konya'da Akıncı Mahallesi sakinlerinden Hüseyin bin Ahmed, Yorgi veledi Sanan'a 120 mankur 1 guruşa rayiç iken faiz almak üzere 2400 mankur (20 guruş) vermiştir. Mankur piyasadan kalkınca Yorgi veledi Sanan 2400 mankuru getirip, Hüseyin bin Ahmed yokken bırakıp gitmiştir. Hüseyin bin Ahmed mankuru kabul etmediğinden mahkemeye başvurmuştur. Yorgi veledi Sanan olayı doğrulamıştır. Mahkeme mankurun teslim alındığı gün 160'ının 1 guruşa rayiç olduğunu ve bu kıymet üzerinden ödenmesi gerektiğine karar vermiştir⁵⁴.

1699 tarihli bir belgede 120 mankur 1 guruşa rayiç iken mankurun tedavülden kaldırıldığı dönemde 350 mankurun bir guruşa rayiç olduğu görülmektedir. Konya'da Öyle Bekledi Mahallesi sakinlerinden Mahmud Bey bin Mehmed Ağa, İbrahim Ağa'ya 120 mankur 1 guruşa rayiç iken borç olarak 20 guruşluk mankur vermiştir. Karşılığında arpa ve nakit olmak üzere 8,5 guruşunu almış ve geri kalan 11,5 guruşunu talep etmiştir. İbrahim Ağa cevabında borcundan 10 guruşunu verip, geriye 10 guruş kaldığını; mankur geçmez olduktan sonra Mahmud Bey'in kendisini mahkemeye getirip, kalan 10 guruşunu dava ettiğini, mahkemenin o günlerde revâcda kaç mankur 1 guruşa rayiç ise bu hesap üzere ödemeye karar verdiğini; borcunu tam ödeyecekken Mahmud Bey'in başka bir diyara, kendisinin sefere gitmesi üzerine ödeyemediğini söylemiştir. Şahitler İbrahim Ağa'yı doğrulamış ve mankurun o günlerde 350'sinin 1 guruşa rayiç olduğunu söylediklerinden mahkeme kalan borç için 350 mankur bir guruş hesabı üzere 3,5 guruş lâzım geldiğine karar vermiştir⁵⁵.

Mankurun tedavülden kaldırıldığı tarihlerde 360 mankurun bir guruşa, yani 3 mankurun bir akçeye rayiç olduğu belgelere de rastlanmaktadır. Konya'da Piri Paşa Mahallesi sakinlerinden Osman bin Süleyman, 1691 yılının haziran ayında Abdi'den onu on iki hesabı (% 20) faizle 120 mankur 1 guruşa mahsup olmak üzere 35 guruşluk ve 5 lipurluk mankur borç alıp, tekrar borcunu

⁵¹ Konya Ş. S. nr. 37, vrk. 89, s. 120, b. 2; Borç alışverişleri ile ilgili diğer örnekler için bkz. Konya Ş. S. nr. 37, vrk. 99, s. 100, b. 1; Konya Ş. S. nr. 37, vrk. 107, s. 85, b. 1; Konya Ş. S. nr. 37, vrk. 118, s. 62, b. 2; Konya Ş. S. nr. 38, vrk. 27, s. 245, b. 2; Konya Ş. S. nr. 38, vrk. 37, s. 224, b. 2.

⁵² Konya Ş. S. nr. 36, vrk. 103, s. 2, b. 1.

⁵³ Konya Ş. S. nr. 37, vrk. 82, s. 135, b. 1.

⁵⁴ Konya Ş. S. nr. 37, vrk. 99, s. 100, b. 1.

⁵⁵ Konya Ş. S. nr. 32, vrk. 44, s. 1, b. 2.

mankurla ödemek istediğinde Abdi kabul etmemiştir. Abdi cevabında zikr olunan mankuru, başka birinden borç alıp, Osman bin Süleyman'a teslim ettiğini, mankurun aynı kalmadığını ve mankur yerine ak akçe almak istediğini söylemiştir. Mankur piyasadan kaldırıldığında 360 mankur 1 guruşa rayiç olduğundan Abdi'nin, 3 guruşluk mankur karşılığında 1 guruşluk ak akçe almasına karar verilmiştir⁵⁶.

Devlet görevlilerinin dahi mankura rağbet olmadığından mankur kabul etmek istemedikleri görülmektedir. 1691 tarihli bir belgede, Konya Kalesi'nin dizdarı olan Ali Ağa, kale askerlerinin İstanbul'daki işleri için el-Hac Şaban ile ortağı el-Hac Mehmed'den 120.000 gümüşü mankur olarak aldığını söylemiştir. Daha sonra 110.000 mankuru teslim edip, geri kalan 10.000'i mankur vermek istediğinde el-Hac Şaban'ın kabul etmediğini söylemiştir. el-Hac Şaban cevabında olayı doğrulamış ve halk arasında mankura rağbet olmadığından kabul etmediğini söylemiştir. Ancak mahkeme el-Hac Şaban'ın yine 10.000 mankuru kabul etmesine karar vermiştir⁵⁷.

1692 tarihli bir belgede Konya Sancağı Alaybeyi olan Mustafa Ağa ibni Eyüb Efendi mahkemede 1690/1691 senesinde mankur rayiç iken sagir Mustafa'nın cebelisi ücreti olan 220 guruşu çocuğun vasisinin vekili Abdülkerim Efendi'den talep ettiğinde Konya sakinlerinden olup, ticaret için İstanbul'da bulunan Çınar Ahmed ve Mustafa Çelebi adlı kimselerden almasını söylemiş ve Alaybeyi Mustafa Ağa her birinden 110'ar guruşluk mankur almış, ancak sagir Mustafa'nın cebelisi ücretine vermeden mankur tedavülden kaldırılmıştır. Aldığı bu mankuru tekrar Abdülkerim Efendi'ye vermek istemektedir. Abdülkerim Efendi olayı doğrulamış, ancak aldığı mankuru harca yapıp harcamadığını ve aynı kaldığını bilmediğine yemin ettiğinden, Abdülkerim Efendi'nin zikr olunan mankuru kabul etmesine karar verilmiştir⁵⁸.

Bir mal satışında borcun bir sene ertelenmesi ve bu sırada mankurun tedavülden kalkmasıyla ilgili 1692 tarihli bir belgede Konya'da Şükran Mahallesi sakinlerinden Mehmed Beşe, Abdi adında birine bez, bogası ve dârâyî türünden 100 esedi guruşluk eşya satmış ve bedelini bir sene ertelemiştir. Bir sene sonra ise bedelini talep etmiştir. Abdi cevabında, zikr olunan eşyaları 120 mankur 1 guruşa rayiç iken bir sene erteleyerek 100 guruşa satın aldığını ve daha önce hesap gördüklerinde zikr olunan eşyaları 80 guruşluk mankura tekrar Mehmed Beşe'ye sattığını; ancak mankur tedavülden kaldırılınca halk arasında 80 guruşluk mankurun daha sonra 361 guruşa rağbet gördüğünü ve 1/3 miktarı borcu olduğunu söylemiştir. Arabulucuların araya girmesiyle Abdi 48 esedi guruş vermekle, Mehmed Beşe davasından vazgeçmiştir⁵⁹.

1691 tarihli bir belgede bir zimmede kalp mankur bulunmuş ve bu mankurları bilmeden aldığından Darphane-i Amire'de değiştirmesi tenbih olunmuştur: Yasef veledi İyan, Serkiz'e Larende de 147 vukiyye zeytin yağını 62 guruşa satmış ve karşılığında 120 mankur 1 guruşa olmak üzere 62 guruşluk mankur almıştır. Ancak mankur tedavülden kaldırılmıştır. Aldığı mankurların bazısı *seray mankuru* ve bazısı Darphane-i Amire'yi taklid ile başka yerde damgalanmış olanlardan olup, bilmeden aldığı söylemiştir. Bunları Darphane-i Amire mankuru ile değiştirmeyi talep etmektedir. Serkiz cevabında mankurlarını Yasef'e gösterdiğini, piyasada geçmez olduğunu bildirdiğini, bunu bildiği halde kabul ettiğini söylemiştir. Yasef, mankurların piyasada geçmez olduğunu bilmediğine, değiştirmedikğine ve taklid etmediğine İncil üzerine yemin ettiğinden, mankurların Darphane-i Amire mankurlarıyla değiştirilmesine karar verilmiştir⁶⁰.

⁵⁶ Konya Ş. S. nr. 37, vrk. 92, s. 115, b. 3; Konya'da, bir miras davasında 120 mankur bir guruşa rayiç iken borç verilen 60 guruşluk mankur karşılığında, mankur tedavülden kaldırılınca 3 guruşluk mankur için bir guruş alınmasına karar verilmiştir. Konya Ş. S. nr. 37, vrk. 95, s. 108, b. 1.

⁵⁷ Konya Ş. S. nr. 37, vrk. 103, s. 92, b. 2.

⁵⁸ Konya Ş. S. nr. 38, vrk. 145, s. 10, b. 3.

⁵⁹ Konya Ş. S. nr. 38, vrk. 127, s. 46, b. 1.

⁶⁰ Konya Ş. S. nr. 37, vrk. 145, s. 10, b. 2.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin 1688 yılında darp ettiği mankurun, diğer dönemlerde darp edilen mankurlardan farklı bir özelliği vardır. 1688'de darp edilen mankuru önemli kılan özellik, mahalli olmaması, ufak para ihtiyacı için değil, para ihtiyacı için darp edilmiş olması; ayrıca değersiz bir maden olan bakıra kendi kıymetinin çok üstünde itibari değer verilerek, gümüş akçe ile bakır mankurun eşit sayılmasıdır. Günümüzde kullanılan paralar da itibari değere sahiptir. Ancak, o dönemde kıymetli madenlerden darp edilen paralar piyasada olduğundan, hem gümüş hem de bakır paraların piyasada olması ve ikisinin birbirine denk sayılması, insanların gümüş parayı tercih etmesine sebep olmuştur. Ayrıca bakırın gerçek değeri ile itibari değeri arasındaki farkın büyüklüğü çok yoğun kalpazanlık faaliyetlerine neden olmuştur. Bu kalpazanlık faaliyetlerine engel olmak ise mümkün olmamış ve mankur tedavülden kaldırılmıştır. Mankur darbı, değerli madenlerden darp edilen paralarla itibari değere sahip paraların aynı anda piyasada olamayacağını göstermiştir.

Mankur tedavüle ilk çıktığında iki mankur bir akçeye rayiç sayılmış; bu oran piyasada çok makul karşılanmış ve herkes alışverişini mankurla yapmaya başlamıştır. Mankur kısa sürede tedavülde kalmasına rağmen Konya'da halk arasında çok rağbet görmüştür. Tedavülünün yasaklanmasıyla da özellikle mankurun gürüş karşısındaki rayici hususunda bir karmaşa yaşanmıştır. Mankurla ilgili olayların neredeyse tamamı mankurun tedavülden kaldırıldığı 1691 ve 1692 yıllarına aittir. Mankur sadece dört yıl tedavülde kalmış olmasına rağmen bu kadar hızlı yayılması, gerçekten o dönemde paraya bir ihtiyaç olduğunu ve yeniliklerin halk arasında hızla yayılabildiğini göstermektedir.

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı)

- 1.1. Konya Şer'iyeye Sicilleri (MŞH. ŞSC. d.): 32, 36, 37, 38 numaralı defterler.
- 1.2. Mühimme Defterleri (A.DVNS. MHM. d.): 98, 100, 102, 129 numaralı defterler.
- 1.3. Ali Emiri Tasnifi (AE): Süleyman II (SSÜL. II), Dosya No/Gömlek No: 18/1803.
- 1.4. Maliyeden Müdevver Defterler Tasnifi (MAD. d.): 3891 numaralı defter.

1.5. Yayımlanmış Arşiv Belgeleri

ÇELİK, Reşat, 99 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (1-90), (Bitlis Eren Üniversitesi/Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bitlis, 2015.

TAN, Mehmet Ali, 99 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (91-180), (Bitlis Eren Üniversitesi/Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bitlis, 2015.

2. Kaynak Eserler

Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704), (Yayına Hazırlayan: Abdülkadir Özcan), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000

DEFTERDAR SARI MEHMED PAŞA, Zübde-i Vekayiât Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704), (Hazırlayan: Abdülkadir Özcan), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1995

RAŞİD MEHMED EFENDİ VE ÇELEBİZÂDE İSMAİL ÂSİM EFENDİ, Târîh-i Râşid ve Zeyli I (1071-1114/1660-1703), (Hazırlayanlar: Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır vd.), Klasik Yayınları, İstanbul, 2013.

SİLAHDAR FINDIKLILI MEHMED AĞA, Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca. 1106/1654-7 Şubat 1695), (Hazırlayan: Nazire Karaçay Türkal), (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2012.

17. Yüzyılın Sonlarında Konya'da Bakır Para (Mankur) Kullanımı ve Tedavülden Kaldırılmasıyla Ortaya Çıkan Problemler (1688-1691)

ŞEM'DÂNİZÂDE FINDIKLILI SÜLEYMAN EFENDİ, *Şem'dânizâde Fındıklılı Süleyman Efendi'nin Mür'i't-tevârih Adlı Eserinin (180B-345A) Tahlil ve Tenkidi Metni*, (Hazırlayan: Mustafa Öksüz), (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2009.

3. Araştırma ve İncelemeler

AKSUN, Ziya Nur, *Osmanlı Tarihi: Osmanlı Devleti'nin Tahlili, Tenkidli Siyasi Tarihi*, c. 2, Ötüken Neşriyat A. Ş., İstanbul, 1994.

ÇİÇEK, Kemal, "II. Viyana Kuşatması ve Avrupa'dan Dönüş (1683-1703), c. 9, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 746-764.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2018.

ÖZCAN, Abdülkadir, "Süleyman II", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 38, İstanbul, 2010, s. 75-80.

ÖZCAN, Ruhi, *17. Yüzyılda Konya'da Mülk Satışları ve Fiyatlar (1640-1665)*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Konya, 1993.

SAHİLLİOĞLU, Halil, *Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi 1640-1740*, Doçentlik Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1965.

SAHİLLİOĞLU, Halil, *Kuruluştan XVII. Asrın Sonlarına Kadar Osmanlı Para Tarihi Üzerinde Bir Deneme*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1958.

SAHİLLİOĞLU, Halil, "Osmanlı Para Tarihinde Dünya Para ve Maden Hareketinin Yeri (1300-1750)", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Gelişme Dergisi: 1978 Özel Sayısı*, Ankara, 1978, s. 1-97.

SAHİLLİOĞLU, Halil, *Türkiye İktisat Tarihi (Giriş-Bazı Kurum ve Kavramlar)*, Mentesh Kitabevi, İstanbul, 1989.

TABAKOĞLU, Ahmet, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1985.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, 5. Baskı, c. III/I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.

4. İnternet Kaynakları

<http://colnect.com/tr/coins> Erişim Tarihi: 21 Ağustos 2019.